

Efnisheimurinn

Lykilorð – Pojęcia podstawowe

Hugtak	Merking	Termin polski	Znaczenie
alkalímálmur	Alkalímálmur eru efnaflokkur í 1. flokki lotukerfisins	metale alkaliczne	Metale alkaliczne to pierwiastki zaliczane do 1 grupy układu okresowego pierwiastków
andefni	Andefni er andstaða efnis. Efni úr andeindum í stað samsvarandi öreinda efnis og andefni eyða hvort öðru. Í þessum heimi gilda sams konar lögmál eins og í okkar heimi.	antymateria	To przeciwieństwo materii. W hipotetycznym świecie zbudowanym z antymaterii obowiązują te same prawa fizyki jak w naszym, zbudowanym z materii.
andrúmsloft	Lofthjúpur jarðar - er þunnt gaslag sem umlykur Jörðina. Hann er að mestu leyti úr nítro og súrefni en inniheldur einnig aðrar gastegundir eins og argon, koldíoxíð og vatnsgufu.	atmosfera	Warstwa gazowa otaczająca Ziemię. Jest ona złożona z mieszaniny gazów zwanej powietrzem. Głównymi składnikami powietrza są: azot oraz tlen także argon, dwutlenek węgla i para wodna.
bræðslumark	Er hitastigið þegar efni breytist úr föstum ham í fljótandi ham	temperatura topnienia	Temperatura, w której dana substancja zmienia się z substancji stałej w płynną
eðalgastegundir	Frumefni sem eru í síðasta efnaflokki. Þessi efnaflokkur inniheldur helín, neon, argon, krypton, radon.	gazy szlachetne	Pierwiastki z grupy ostatniej układu okresowego pierwiastków chemicznych. Do pierwiastków tych zalicza się: hel, neon, argon, krypton, ksenon i radon.
efnablanda	Blanda ýmissa efna. Innihalda meira en eitt hreint efni. Flest efni í umhverfinu eru efnablöndur. Í efnablöndu eru fleiri en eitt efni sem hvert hefur sína eiginleika.	mieszanina	Zmieszane ze sobą, co najmniej dwie substancje chemiczne. Większość związków w przyrodzie to mieszaniny. Mieszanina to sól rozpuszczona w wodzie, cukier z wodą czy metalowe kulki z piaskiem.

efnaeiginleiki		właściwości chemiczne	To cechy substancji, którą można zaobserwować podczas reakcji chemicznej. Przykłady właściwości chemicznych to toksyczność czy palność.
efnafræði	Efnafræði fjallar um rannsóknir á efnum til dæmis úr hverju efni er gerð, hvernig þau breytast og sameinast hvert öðru.	chemia	Nauka zajmująca się badaniem właściwości i budową różnych substancji oraz badaniem przemian jednych substancji w inne.
efnahvarf	Efnahvarf er breyting sem verður á rafeindabúskap efnis eða efna þannig að nýtt eða ný efni myndast vegna endurröðunar rafeindanna.	reakcja chemiczna	To oddziaływanie na siebie substancji, w procesie przemieszczania się cząsteczek (elektronów) w wyniku, którego powstają nowe substancje.
efnajafna	Er lýsing á efnabreytingu með táknum og örvum í stað orða	równanie chemiczne	Równaniem chemicznym nazywamy zapis przebiegu reakcji za pomocą symboli i wzorów chemicznych, które zastępują słowa.
efnasamband	Efnasamband er samsett úr tveimur eða fleiri frumefnum og hefur fasta samsetningu sem endurspeglast í efnaformúlu, t.d. H ₂ O.	związek chemiczny	To związek zbudowany przynajmniej z dwóch różnych pierwiastków chemicznych. Związki chemiczne zapisuje się w formie wzorów chemicznych, np. H ₂ O
efnatákn	Efnatákn eru skammstafanir sem notaðar eru til að einfalda framsetningu ritaðra efnaformúlan. Hvert frumefni hefur sérstakt tákn sem er annaðhvort stór stafur eða stór og lítill stafur. N, K eða Au.	symbol chemiczny	Symbole, czyli oznaczenia pierwiastków , które pochodzą od ich nazw łacińskich i są używane w celu uproszczenia zapisu równań chemicznych. Część z nich to symbole jednoliterowe (np. H - wodór, K - potas, N - azot), część dwuliterowe (np. Cl - chlor, Au - złoto,
efni		substancja,	To jednorodna materia o charakterystycznych właściwościami fizycznymi i chemicznymi.
eiming	Aðferð til að greina vökva í efnispætti eða hreinsa hann með því að láta hann gufa upp og þéttast aftur	destylacja	To rozdzielanie cieczy wieloskładnikowej poprzez odparowanie, a następnie skroplenie jej składników.

einsleitar blöndur	Efni sem er eins allstaðar er einsleitt .	mieszaniny jednorodne	Ich składniki są bardzo silnie rozdrobnione – najczęściej do pojedynczych cząsteczek. Typową mieszaniną, z którą spotykamy się na co dzień jest powietrze. Niemożliwe jest rozróżnienie jej składników nawet za pomocą lupy czy mikroskopu.
flokkur	Lóðrétt lína í lotukerfinu.	grupa	Pionowy rząd w układzie okresowym pierwiastków.
formúla		wzór	
frumefni	Er efni sem er gert er úr einni tegund frumeinda.	pierwiastek	Materia zbudowana z atomów jednego rodzaju.
frumeind	Frumeind (eða atóm) er smæsta aðgreinanlega eining frumefnis , sem jafnframt hefur efnafræðilega eiginleika þess til að bera. Frumeind er þannig grundvallareining efna og helst óbreytt í efnahvörfum .	atom	Atom "niepodzielny" – najmniejszy składnik materii , któremu można przypisać właściwości chemiczne . Nie zmienia się w trakcie reakcji chemicznych. Atomy mogą mieć różną wielkość.
frumeindamassi	Massi allra öreinda í frumeind. Frumeindir eru misþungar vegna þess að þær innihalda mismargar öreindir.	masa atomowa	Masa atomowa to masa atomu. Atomy mają różny ciężar, w zależności od liczby cząsteczek.
geislavirk efni		Materiały promieniotwórcze	
gervifrumefni	Gervifrumefni eru yfirleitt geislavirk sem merkir að þau hafa helmingunartíma.		
hliðarmálmar	Hliðarmálmar eru stöðugir.		
hamskipti	hamskipti efnis er þegar það sökum umhverfisaðstæðna breytist úr einum ham í annað, t.d. úr föstu í fljótandi efni.	przemiana fizyczna	Występuje wówczas, gdy pod wpływem środowiska substancja zmienia swoją postać w inną np. z postaci stałej (lód) w płyną (woda).

hálfmálmar	Hafa bæði eiginleika málma og málmleysingja.	metale poboczne	Mają cechy zarówno metali i nie metali.
halógen	Halógenar eru hópur efna í flokk 17 í lotukerfinu sem samanstendur af: flúori, klóri, brómi, joði og astati. Halógenar eru óstöðugir og eykst hvarfgirnir eftir því sem ofar dregur í flokknum.	halogen	Fluorowce – halogeny to pierwiastki chemiczne w 17. grupie układu okresowego – są to fluor, chlor, brom, jod, asta.
hrein efni	Efni sem hefur verið hreinsað og hefur ákveðin sérkenni. Dæmi: vatn, matarsalt. Allt efni í lotukerfi eru hrein efni.		
hvarfgirni	Hvarfgirni þýðir hversu ríka tilhneigingu efnið hefur til að ganga í samband við önnur efni.	Reakcja????	
hvarfgjarn	Hvarfgirni þýðir hversu ríka tilhneigingu efnið hefur til að ganga í samband við önnur efni.		
kísill	Kísill er frumefni með efnatáknið Si og er númer fjórtán í lotukerfinu.	krzem	Krzem, Si, silicium, pierwiastek chemiczny należący do grupy 14 w układzie okresowym.
jarðalkalímálmar	Þetta eru málmar, sem eru í efnaflokki 2 í lotukerfinu. Þeir eru mjúkir og léttir.	metale ziem alkalicznych	To grupa metali należących do 2 grupy w układzie okresowym pierwiastków. Pierwiastki należące do tej grupy są miękkie, lekkie i łatwo topliwe.
jón	Atóm eða sameindir sem eru jákvætt eða neikvætt hlaðin nefnast jónir.	jon	Atomy lub cząsteczki naładowane dodatnio lub ujemnie. Utrata elektronów przez atom (cząsteczkę) prowadzi do powstania j. dodatniego.
kolefni	Frumefni með efnatáknið C	węgiel	Pierwiastek chemiczny o symbolu C

leysing	Er það kallað þegar efni leysist upp í öðru efni, sem það kallast leysir.	roztwór	Roztwór to mieszanina dwóch lub więcej związków chemicznych
lífrænt efni	Lífverur eru samsettar úr flóknum kolefnissameindum sem mynda t.d. prótein, kolvetni og fitu. Slík efnasambönd kallast lífræn efni vegna þess að þau einkenna lífríkið.	materia organiczna-związki organiczne	Związki organiczne, w których skład wchodzi węgiel.
lífræn gerviefni	Lífræn gerviefni eru efnasambönd sem menn hafa búið til og er ekki að finna í náttúrunni.	związki syntetyczne??	
loftþrýstingur	Loftþrýstingur er þrýstingur frá lofthjúpi jarðar á yfirborð jarðarinnar.	ciśnienie powietrza	
lota	Lárétt lína í lotukerfinu kallast <u>lota</u>	okres	Pozioma linia w układzie okresowym pierwiastków to okres
lotukerfi	Hann raðaði efnunum eftir vaxandi frumeindamassa og setti efni með líka efnaeiginleika í sama flokk	Układ okresowy pierwiastków	Zestawienie wszystkich pierwiastków chemicznych w postaci rozbudowanej tabeli, uporządkowanych według ich rosnącej liczby atomowej, grupujące pierwiastki według powtarzających się podobieństw.
málmblanda	Málmblanda er samsetning, annað hvort í lausn eða sem efnasamband, tveggja eða fleiri frumefna, þar sem að minnsta kosti eitt þeirra er málmur. Stál er algengasta málmblandan.	stop metali	Stopy metali mogą być związkami chemicznymi lub też luźno związkiem dwóch lub więcej pierwiastków, przynajmniej jeden z nich jest metalem.

málmleysingi	Þeir l ekki góðir rafleiðarar, nema kolefni C sem er ágætur rafleiðari. Þeir molna undir þrýstingi, eru gráleittir og gljáa ekki	niemetale	Niemetale to pierwiastki chemiczne będące słabymi przewodnikami elektryczności wyjątkiem jest diament. Łatwo łamią się pod naciskiem i nie mają połysku.
málmur	Eru í flestum tilvikum fast efni sem hafa gljáandi aðferð, eru yfirleitt mjög sveigjanleg og leiða vel rafmagn.	metale	Pierwiastki chemiczne, wykazujące następujące właściwości: połyskliwa powierzchnia, ciągliwość (łatwe w obróbce), dobrze przewodzą elektryczność.
misleitar blöndur	Td, timbur, steinn. Samsetningin er ekki eins alls staðar. Ef eiginleikar efnis eru ekki alstaðar eins þá er það misleit efnablanda	mieszaniny niejednorodne	Mieszaniny niejednorodne to takie których składniki są rozdrobione słabo, zawierają one duże zespoły cząsteczek. W takiej mieszaninie co najmniej jeden składnik możemy rozróżnić gołym okiem bądź za pomocą lupy czy mikroskopu. Mieszaniny takie bardzo łatwo zdefiniować, są to np. mąka z makiem, piasek z wodą czy chociażby sól z cukrem.
náttúruleg frumefni	Af 110 frumefnum koma 89 fyrir í náttúrunni. Þau kallast náttúruleg frumefni.		
nifteind	Óhlaðin öreind í frumeindarkjarna sem ásamt rót eind myndar meginhluta af massa frumeinda	neutron	Nietrwała, ciężka cząstka elementarna wchodząca w skład jądra atomowego, pozbawiona ładunku elektrycznego
óhvarfgjarn	Óhvarfgjörn efni eru stöðug.		
óstöðugur	Hvarfgjörn efni eru óstöðug.	niestabilny	

rauðablástur	Það var unnið úr mýrarrauðu (ruda darniowa) sem er efnasamband járns og súrefnis (járnoxíð). Sú vinnsla var kölluð rauðblástu		Na terenie Polski dość powszechna. W celu uzyskania żelaza przetwarzana była od III w. p.n.e. do XX w. (początkowo w piecach dymarkowych).
reynsla	prófun, könnun, athugun	praktyka, doświadczenie	
róteind	Hlaðin öreind í frumeindarkjarna sem ásamt nifteind myndar meginhluta af massa frumeinda	proton	Trwała cząstka elementarna o dodatnim ładunku elektrycznym będąca składnikiem jądra atomowego
rafeind	Neikvætt hlaðin öreind sem er á sveimi umhverfis frumeindar kjarna	elektron	Cząstki o ujemnym ładunku elektrycznym krążące wokół atomowego jądra
sameind		cząsteczka (molekuła)	Związek chemiczny składa się z określonych cząsteczek
sameindaefni	t.d. sykur		
sameindamassi	Sameindamassi er massi allra atóma í tiltekinni sameind.	masa cząsteczkowa	Masa wszystkich atomów w danej cząsteczce.
stál	Stál er algengasta málmblandan sem inniheldur járn, kolefni og ýmsa hliðarmálma	stal	Stop żelaza z węglem i innymi pierwiastkami. Jest powszechnie używana.
stöðugt		nieprzerwanie	
suðumark	Er hitastigið þegar efni breytist úr föstum ham í fljótandi ham.	temperatura wrzenia	
samsett jón	Jón gerð úr 2 eða fleiri frumefnum	jony złożone	Są to jony powstałe z 2 lub więcej pierwiastków

sætistala	Sætistala frumefnis í lotukerfinu tilgreinir fjölda róteinda í kjarna frumeindar: Dæmi: C (kolefni) hefur sætistöluna 6 sem segir okkur að kolefnisfrumeind hefur 6 róteindir og 6 rafeindir. Þessi tala er alltaf jöfn.	mijsce w układzie okresowym pierwiastków	Miejsce w układzie okresowym określa nam ilość protonów w jądrze atomu danego pierwiastka. Przykład: C węgiel ma liczbę 6 w układzie okresowym, to oznacza, że w jądrze atomu węgla jest 6 protonów i 6 elektronów. Ich liczba jest zawsze równa.
tákn frumefna	Tákn frumefnis er annaðhvort einn stór stafur, til dæmis H (vetni) og O (súrefni), eða einn stór stafur og einn lítill stafur, til dæmis Li (litin) og Ca (kalsín).	symbol pierwiastka	Symbol pierwiastka składa się z wielkich liter np. H (wodór) i O (tlen) lub jednej wielkiej i jednej małej np. Li (lit)
Vetni - H	Vetni flokkast oftast með alkalímálmum enda líkist vetni þeim að sumu leiti. Vetni er þó málmleysingi og er stundum undanskilið flokkum.	wodór symbol - H	Pierwiastek chemiczny – niemetal, rozpoczynający układ okresowy. Najbardziej rozpowszechniony pierwiastek we wszechświecie. Zaliczany często do metali alkalicznych. Jest niemetalem i często poza grupą
öreind	Smæsta eining í náttúrunni, m.a. hluti atóms.	molekúla, cząsteczka, drobina	To najmniejszy fragment związku chemicznego. Jest częścią atomu.

Heimildir:

http://www.zgapa.pl/zgapedia/Symbol_chemiczny.html

<http://is.wikipedia.org>

<http://pl.wikipedia.org/>

<http://encyklopedia.pwn.pl/>

<http://www.sciaga.pl/>

<http://www.stjornufruadi.is/solkerfid/jordin/lofthjupur-jardar/>

<https://is.wiktionary>

<http://sjp.pl/>

<https://snara.is/>

Warto zajrzeć:

<http://www.chemia-gimnazjum.info/>

<http://www.mlyniec.gda.pl/~chemia/gimnazjum/>

Helmingunartími er sá tími sem það tekur helming geislavirks efnis að **sundrast**.